

Prikaz
UDC:
821.163.41.09-31 Шajкаш M.(049.32)

Svetlana Tomić*

Alfa BK Univerzitet

Fakultet za strane jezike

Beograd

SUSRETANJE, UPOZNAVANJE I RAZUMEVANJE SRPSKE I AMERIČKE KULTURE

(Marija Šajkaš, *Svaštara Ester Jovanović*, Beograd: Klett, 2013)

Prva knjiga ugledne novinarkе Marije Šajkaš, koja živi u Sjedinjenim Američkim Državama, u Srbiji je brzo privukla pažnju. Odmah po objavljivanju, 2013. godine ušla je u uži izbor za NIN-ovu nagradu za roman i za kratko vreme doživela je drugo izdanje. *Svaštara Ester Jovanović* predstavlja složenu prozu koja ukršta dva vremena, dva kontinenta, dve zemlje, dve kulture i dve žene. Samo na prvi pogled, trenutak spajanja ovih različitosti jeste u odluci koju junakinje američkog i srpskog porekla, Ester i Rajna, treba da donesu. One razmišljaju o odlasku iz Srbije ili ostanku u njoj, neposredno pre Drugog svetskog rata tj. za vreme sankcija devedesetih godina prošlog veka. Istinski trenutak spajanja ovih junakinja je ljubav, saznanje da se ona određuje poštovanjem slobode osobe koju volimo.

Rajna je mlada, talentovana pijanistkinja iz Srbije, koja je od svog mladića Dimitrija, dobila na poklon čuveni klavir *Steinway*, kako bi mogla da se spremi za koncerte i prijemni ispit na američkoj muzičkoj školi. Za vreme pauze na koncertu, Rajna je u publici zapazila neobičnu staricu, ne sluteći da su im sudbine isprepletene. U klaviru koji je dobila na poklon, Rajna će naći pismo staro gotovo pola veka, upućeno upravo enigmatičnoj dami, nekadašnjoj Ester, takođe odličnoj pijanistkinji, zapravo pravog vlasnici klavira, koja je iz Njujorka otišla u Srbiju kako bi bolje razumela sebe i

* tomic.svetlana@gmail.com

prevazišla razočaranje u ljubav. Rajnina razmišljanja nadovezuju se na razmišljanja mlade Ester, a u sredini romana nalazi se i preveden dnevnik koji je Ester pisala tokom jedne godine, od početka putovanja od Njujorka do Beograda (1938) i svoje odluke da ostane u Srbiji (1939).

Knjiga je osmišljena i sa punim razlogom imenovana kao svaštara, tj. kao slojevito i isprepletano odnošenje prema stvarnosti. Na formalnom planu ovaj roman sadrži elemente istorijskog romana, Bildungsromana, epistolarnog i dnevničkog romana. Dodaci, novinski članci, fusnote, beleške na marginama koje sadrže ilustracije, fotografije, razglednice itd. služe da jedna vrsta zaboravljene, ili manje poznate faktuelnosti ponovo uspostavi kontakt sa savremenošću. Njihova tekstualnost postaje materijalnost koja bukvalno fizički izlazi iz knjige. Tako *svaštarno* postaje drugo ime za *stvarno*. Pred čitaocima zapravo nastaje *stvarnosvaštarnost* ili *svaštarna stvarnost*, koja postaje orijentir za razumevanje identiteta. Što je subjekat otvoreniji prema stvarnosti, to je oprezniji prema osuđivanju i etiketiranju, spremniji je da uči i time povećava svoju mogućnost da razume ono što mu je nepoznato i strano.

Pažljiv odnos prema jeziku, prošlosti i kulturi Srbije i Amerike, njihovim susretanjima, upoznavanjima i razumevanjima donosi čitaocima esejističke medaljone o razlikama i poštovanju Drugog. Dok Ester postaje Jelena, ona se pita šta neke srpske reči i izrazi znače, kakve su razlike u kulturi Amerike i Srbije, kakve se ironije kriju u političkoj retorici. Iako roman nema funkcionalizovanu formu dijaloga, on u celini predstavlja razgovor između dva sveta i dve kulture. Završna simbolika razmene između Rajne i Ester, i onih predmeta koji su nedostajali (nepristiglo pismo i iščupana klavirska pedala), uspostavljaju mir i ravnotežu između događaja i ljudi. Oni istovremeno sugerišu čitaocima da neki deo stvarnosti može ostati nepoznat i dalek u prošlosti, a dostižan i blizak u drugom vremenu i novim okolnostima. U ovoj knjizi nisu samo ponovo otkriveni muški akteri istorije, već i ženski, a ignorisana uloga Amerike u razvoju srpskog društva i kulture ponovo ulazi u žižu aktuelnosti.

Zbog interdisciplinarnih mogućnosti koje roman pruža u proučavanju jezika, kulture, politike, društva, ovo delo bi valjalo uključiti u program studija južnoslovenskih kultura i književnosti na domaćim i inostranim katedrama, posebno u SAD. Takođe može biti korisno štivo za studente engleskog jezika i književnosti u južnoslovenskom kulturnom miljeu. U odnosu na srpsku književnu tradiciju, ovaj roman se nadovezuje na susretanje američko-srpskih kultura u memoarima i putopisnim romanima sa početka 20. veka - *Sa pašnjaka do naučenjaka* (1923) Mihajla Pupina, *Novi Svet ili u Americi godinu dana* (1934) Jelene J. Dimitrijević, a uspostavlja poredbene odnose i sa drugim delima slične vrste, poput esejističke knjige hrvatske autorke Dubravke Ugrešić *Američkog fikcionara* (1994).

Na srpskom tržištu, knjiga Marije Šajkaš se uveliko razlikuje i po odličnom dizajnu. Osim po sadržajno-idejnom i jezičko-izražajnom planu, ona je i vizuelno osmišljena kao lep, važan i dragocen poklon čitaocu. Od prvog dodira, ova knjiga traži razgovor, proširuje saznanja i podstiče znatiželju, ostavljajući glavnu poruku da deluje kao eho: stvarnost istine je složena i raznovrsna i samo posvećeni tragači mogu da je oseće, razumeju i prenesu. Uz pomoć Ester Jovanović, Marija Šajkaš je uspela u tome.

Datum prijema: 25.08.2020.

Datum ispravki: /

Datum odobrenja: 25.08.2020.

INTERVJU

Editor's Note

An Interview with John K. Cox, PhD, Professor of East European History and department head in history at North Dakota State University, Fargo (USA)

John K. Cox, PhD is a renowned specialist in Balkan history. He earned his PhD at Indiana University in 1995 with a biography of Edvard Kardelj and has published a number of articles on Serbian, Slovene, and Yugoslav history. Some of his chief publications are *The History of Serbia* (2002) and *Slovenia: Evolving Loyalties* (2005). His current work is in intellectual history and is situated at the intersection of literature and the political and social currents of nationalism, fascism, and, especially, communism. He is also a literary translator and has translated six volumes by Danilo Kiš, two by Biljana Jovanović, and other works by Ajla Terzić, Muharem Bazdulj, Jurij Koch, Joseph Roth, Stefan Heym, Miklos Radnoti, Ivan Cankar, Ivo Andrić, Goran Petrović, Vjenceslav Novak, and others. He is currently translating Biljana Jovanović's *Duša, jedinica moja* as well as *Atelanska igra* by Dragana Kršenković Brković.

We had the pleasure of meeting John K. Cox in Belgrade, at the conference entitled *Language, Literature and Nature* where he delivered a keynote lecture on practicing history and literary translation. This interview was conducted by email between Budapest, Belgrade, and Fargo.

The editor would like to cordially thank Linda Kunos, Acting Director and Editor of Central European University Press, and John Cox for doing the literary interview and allowing the readers to hear their voices, ideas, opinions, and experiences.